

**Формування суддівського розсуду при призначенні покарання у виді
позбавлення волі на певний строк**

Автор: *Н.А. Сторчак, старший викладач кафедри Правознавства,
Національний університет кораблебудування імені адмірала. Макарова,
м. Миколаїв*

Суддівський розсуд (*discretio*) при призначенні покарання існує в правовій системі будь-якої держави як об'єктивне явище, зумовлене природною обмеженістю кримінального закону як правового джерела і наявністю у самому законі так званих дискреційних (ситуаційних, уповноважуючи) норм. Вивченню суддівського розсуду та факторам його формування при застосуванні покарання присвячені праці таких фахівців, як О. Батюк, І. Богатирьов, С. Велієв, Ю. Грачова, Т. Денисова, О. Колб, Д. Кухнюк, О. Папкова, А. Парог, А. Савенков, В. Степалін, О. Шинальський тощо. Їх висновки є підґрунтям для дослідження проблем формування суддівського розсуду при призначенні покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що ставиться за мету даної роботи. Розгляд таких проблем доповнює наукове розроблення сутності, меж і нормативного вираження розсуду, сам суддівський розсуд при призначенні покарання неможливий без урахування політики призначення і виконання покарань (у тому числі позбавлення волі на певний строк), цілей покарання, тяжкості злочину, особи винного тощо.

Аналіз питань, пов'язаних із застосуванням покарання, засвідчує те, що суддівський розсуд при призначенні позбавлення волі на певний строк реально позначається на виборі саме цього виду покарання серед інших (якщо санкція альтернативна) та визначенні його строку. Узагальнено механізм формування суддівського розсуду являє собою пізнавальну, оцінну та регулятивну діяльність [4, с.350]. У механізмі формування розсуду судді знаходять вияв різні сторони його правосвідомості – професійна, емпірична, індивідуальна та інші; задіюється не тільки правова ідеологія, а й правова психологія.

Правова ідеологія при призначенні покарання реалізується у знанні кримінального закону та чіткому слідуванні йому, у врахуванні тенденцій національної та світової пенальної політики, в усвідомленні сутності, змісту та об'єкта покарання, у прогнозуванні реалізації його цілей. Саме в цьому виявляється професійний бік суддівської свідомості. Правосвідомість судді має також риси буденної (емпіричної) правосвідомості, адже на уявленнях судді позначаються власний досвід і конкретні умови життя, почуття та емоції (а отже й правова психологія). У зв'язку з цим задіюється й індивідуальна правосвідомість судді – особисті потреби та інтереси, конкретно-неповторні риси сприйняття, сповідувана мораль, стереотипи правової діяльності, що звично практикує індивід [4, с.353]. Тож на суддю можуть впливати психологічна обстановка під час судового процесу, промови прокурора й адвоката, поведінка винного та потерпілого; життєві настанови і досвід, особисті переживання, власна статева належність; умови праці, технічне оснащення, завантаженість справами; засоби масової інформації, політичні сили, друзі та родичі, керівництво, місцева влада

(наприклад, через житлові та службові приміщення, транспорт) та ін. [1, с.95; 2, с.77; 5, с.166; 6, с.60; 7, с.596, 653, 684, 688-691]. На суддю при визначенні виду і розміру покарання може вплинути громадська думка, масова правосвідомість, які є носіями пануючого в суспільстві почуття права і законності [8, с.149]. Суспільство зі свого боку очікує, що справи про злочини будуть вирішуватися відповідно до його уявлення про справедливість.

Виступаючи як представник влади, суддя при постановленні вироку та визначенні міри покарання повинен керуватися перш за все правовими ідеями та знаннями, своїм професійним досвідом, який і дозволяє сформулювати суддівське переконання у конкретній кримінальній справі, тобто роль правової ідеології при застосуванні покарання має бути визначальною. Безумовно, у формуванні переконання беруть участь і правові почуття та емоції, але в структурі спеціалізованої правосвідомості ці компоненти повинні відігравати вторинну роль [9, с.45].

Аналізуючи вплив правосвідомості та розсуду судді на призначення покарання у виді позбавлення волі на певний строк, можна зазначити, що на формуванні розсуду позначаються такі чинники. По-перше, тяжкість злочину, особа винного, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, тобто загальні засади призначення покарання. За сучасних умов, як свідчить судова практика, позбавлення волі як одне з найсуворіших покарань для винної особи призначається, як правило, за вчинення умисних тяжких та особливо тяжких злочинів, коли покарання, не пов'язані з ізоляцією, з урахуванням особи винного є недостатньо ефективними. По-друге, при призначенні позбавлення волі

врахуванню підлягають соціально корисний потенціал такого покарання та його негативні прояви, а також переваги альтернативних покарань, їх недоліки та перешкоди у застосуванні. По-третє, чинний Кримінальний кодекс України у багатьох випадках орієнтований на безальтернативне застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк (55,7 % усіх санкцій із позбавленням волі), а система альтернативних покарань залишається недостатньо реалізованою в санкціях статей. По-четверте, навіть за альтернативності санкції іноді строкове позбавлення волі буде єдиною легітимною мірою для окремих категорій осіб. Це стосується, наприклад, неповнолітніх підсудних, якщо альтернативні покарання, передбачені у санкції, не застосовуються до них відповідно до закону. По-п'яте, призначаючи покарання, суддя безумовно враховує можливості пенітенціарної системи та особливості пенітенціарного законодавства, відповідні напрямки державної політики у сфері призначення та виконання покарань. Зокрема актуальними є проблеми забезпечення країни колоніями середнього рівня безпеки, в яких є найбільша необхідність (у них утримуються 75 % засуджених до позбавлення волі на певний строк) [10, с.79], та неналежний матеріальний фонд для виконання арешту та обмеження волі [3, с.9]. Не виключено й те, що суддя може з альтернативних покарань, передбачених санкцією, не обирати арешт, а обрати позбавлення волі на певний строк, оскільки від арешту особу не можна звільнити з випробуванням за ст. 75 КК України [11].

При виборі судом позбавлення волі на певний строк з певного переліку видів покарань беруться до уваги тяжкість злочину, небезпечність особи підсудного; розрахунок на позитивний потенціал позбавлення волі, прогноз у

досягненні його цілей; державна політика в сфері призначення і виконання покарань, можливості пенітенціарної системи. Крім цього, суддівський розсуд при виборі позбавлення волі може обумовлюватися психологічними особливостями сприйняття, життєвим досвідом, особистими почуттями, переживаннями та установками, громадською думкою, але домінувати при здійсненні правосуддя повинні правові ідеї, знання і професійний досвід судді. Це забезпечує реалізацію таких принципів призначення покарання, як індивідуалізація, гуманізм, доцільність та справедливість, що становить окрему площину дослідження проблем призначення покарання.

Література:

1. Денисова Т. Правосвідомість суспільства та питання призначення і відбуття покарання [Текст] / Т. Денисова // Вісник прокуратури – 2006. – № 8. – С. 94 – 101.
2. Богатирьов І. Моніторинг ставлення громадськості до покарань, альтернативних позбавленню волі в Україні [Текст] / І. Богатирьов // Юридична Україна. – 2005. – № 4. – С. 75 – 78.
3. Шинальський О. Реформа пенітенціарних закладів [Текст] / О. Шинальський // Урядовий кур'єр. – 2007. – 17 березня. – С. 9.
4. Теорія права і держави [Текст] : підручник / А. С. Васильєв, І. В. Борщевський, В. В. Іванов та ін. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 448 с.
5. Кримінально-виконавче право України [Текст] навч. посіб.: заг. та особл.

частини / за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 298 с.

6. Сундуrow Ф. Р. Лишение свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности [Текст] / Ф. Р. Сундуrow. – Казань : Издательство Казанского университета, 1980. – 216 с.

7. Энциклопедия уголовного права [Текст] многотомное издание: Т. 8. Уголовная ответственность и наказание / отв. ред. В. Б. Малинин. – СПб.: Издание профессора Малинина, 2005 – 2008. – 798 с.

8. Алексеев С. С. Общая теория права [Текст]: учеб. / С. С. Алексеев. – М. Проспект, 2008. – 576 с.

9. Велиев С. А. оглы, Савенков А. В. Индивидуализация уголовного наказания [Текст]: уч. / С.А. Велиев, А. В. Савенков. – М.: Изд-во УРСС, 2005. – 214 с.

10. Злочинність в Україні [Текст]: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – 118 с.

11. Кримінальний кодекс України [Текст]: із змінами та доповненнями // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – С. 1. – Ст. 920.